
Hoe open staat de Vrije School voor wetenschappelijke kritiek?

Ons wordt verweten bij het onderzoek naar het leesonderwijs op een Vrije School een koffer vol vooroordelen te hebben meegebracht. Deze kritiek spitst zich toe op het punt dat onvoldoende recht is gedaan aan de doelstellingen van Vrije Scholen. Zo zouden kwalitatieve aspecten van lezen zoals leesbegrip en intonatie niet uit de verf komen terwijl daarvoor op Vrije scholen juist veel aandacht is. Bovendien zouden we er geen rekening mee houden dat Vrije Scholen minder eenzijdige doelen hebben voor taalonderwijs dan gewone basisscholen. Omdat derhalve een breder arsenaal activiteiten plaatsheeft, oefenen de leerlingen van Vrije Scholen bepaalde vaardigheden minder dan hun leeftijdgenoten. Vergelijkingen zouden om die reden per definitie negatief uitvallen.

De door Steutel en Ploeger als kwalitatief aangemerkte aspecten van lezen moesten in ons onderzoeksverslag helaas buiten beschouwing blijven. Hoewel het aanvankelijk in de bedoeling lag om ook aan deze aspecten aandacht te besteden, bleek achteraf een inperking van aandachtspunten vanwege het prestatieniveau van de leerlingen noodzakelijk te zijn. Bij een aanzienlijk deel van de kinderen waren aspecten zoals intonatie, cesuren en leesbegrip namelijk eenvoudigweg niet meetbaar. Zoals in ons artikel naar voren komt hadden veel kinderen moeite met het ontcijferen van eenvoudige woorden met als logisch uitvloeisel een lage score op de zinnentest. Gezien deze problemen spreekt het bijna voor zich dat de kinderen ook nog niet in staat waren om zinnen of teksten op toon en met correcte cesuren te lezen. Een poging om de variabele leesbegrip te meten mislukte ook hetgeen eveneens een logisch uitvloeisel is van de problemen bij het ontcijferen van woorden. Zolang die vaardigheid nog moeite kost kan de beginnende lezer

maar weinig aandacht besteden aan het begrijpen dat noodzakelijkerwijs gelijktijdig plaatsheeft. Het hierboven genoemde punt van kritiek is dus incorrect. Door geen aandacht te besteden aan de kwalitatieve aspecten van lezen hebben we een rooskleuriger beeld van de Vrije School geschetst dan wanneer we de uitkomsten van het onderzoek op dit punt wel hadden gerapporteerd.

Volgens Steutel en Ploeger hadden we er rekening mee moeten houden dat op Vrije Scholen veel tijd aan spelletjes, liedjes e.d. wordt besteed. Bij vergelijkingen met leeftijdgenoten dienen onderzoekers daarom 'een hoger leerjaar te nemen waarvan verwacht kan worden dat er congruentie bestaat met zo'n zelfde leerjaar in het gangbare onderwijs'. Ook dit tweede punt van kritiek snijdt geen hout. Ten einde een indicatie te geven voor de snelheid waarmee Vrije School leerlingen van het derde leerjaar¹ zinnen lezen, vermeldden we in de discussieparagraaf Dommerholts normen. Wellicht ten overvloede wijzen we er nog eens op dat hier geen sprake was van een boude vergelijking omdat 1. de test voor de Vrije School leerlingen aanzienlijk vereenvoudigd was, 2. de normen werden ontleend aan de 50% zwakste leerlingen uit de *tweede* klas van het gewone onderwijs, en 3. de zwakste leerlingen uit het derde leerjaar van de Vrije School bij de vergelijking niet werden meegerekend.

Overigens slagen Steutel en Ploeger er alerminst in om enige duidelijkheid te scheppen over leerjaren waar dan wel congruentie verwacht mag worden. Het blijft daarom een intrigerende kwestie of een congruent leerjaar wel bestaat. Immers, als het aanvankelijk lezen is afgerond stopt de leesontwikkeling niet. Integendeel, kinderen blijven grote vorderingen maken waarbij vermoedelijk *leren door te lezen* het voornaamste leermechanisme is. Het is daarom niet eenvoudig te bepalen wanneer mag worden verwacht dat de door de trage start gecreëerde kloof is overbrugd. Zelfs de mogelijkheid dat het leesniveau van Vrije School leerlingen van het zevende leerjaar niet congruent is met dat van zesdeklas-leerlingen van een gewone basisschool kan op voorhand niet worden uitgesloten.

Stutel en Ploeger maken opmerkelijk veel stampij over procedurele kwesties. In dit licht zijn hun slotopmerkingen over de openheid van de Vrije School dan ook niet geloofwaardig. Ongewild wekken ze de indruk dat onderzoek pas deugt als het vooroordelen ten faveure van de Vrije School bevestigt.

Overigens schort ook nogal wat aan hun weergave van de gang van zaken. Zo verzuimen ze te vermelden dat de Vrije School waar het onderzoek is uitgevoerd, in de afgelopen vier jaren met enige regelmaat contact heeft gehad met de eerste auteur over probleemleerlingen. Toen telkens weer leerlingen uit de hogere leerjaren zonder noemenswaardige leesvaardigheid als probleemleerling werden aangemeld, begon in de loop der tijd het gevoel te ontstaan van 'dweilen met de kraan open'. Naar aanleiding van deze ervaringen is het idee voor een onderzoek naar de oorzaken van leesproblemen op de Vrije School ontstaan. De directe aanleiding tot het onderzoek, een student die een invulling voor een onderzoeksstage zoekt, is uiteraard van ondergeschikt belang. Ook de suggestie als zou een ander onderzoek zijn uitgevoerd dan was afgesproken is onjuist. De ontwikkeling van een diagnostisch instrumentarium veronderstelt dat duidelijk is waarom leerlingen struikelen. Uiteraard werd in het onderzoek aan deze vraagstelling ruimschoots aandacht besteed. Tijdens de opzet van het onderzoek hebben beide auteurs hierover meerdere keren overleg gepleegd met een aantal remedial teachers van de Vrije School. Ook achteraf heeft naar aanleiding van het eerste verslag overleg plaats gehad. Aan de hand van prestatieprofielen van kinderen die in dit verslag waren beschreven, zijn suggesties gedaan zowel voor de leesdidactiek als ook ten behoeve van de diagnostiek en hulpverlening. Van ontevredenheid over ons werk

hebben wij toen niets bemerkt. Ook de tweede meer gesystematiseerde en wetenschappelijk verantwoorde versie van het verslag is na afronding beschikbaar gesteld aan de school. Op ons verzoek om commentaar is pas na enkele maanden gereageerd toen bleek dat het verslag zou worden gepubliceerd.

Kortom, de proefpersonen hebben vrijwillig aan dit onderzoek geparticipeerd, zijn volledig op de hoogte gesteld van de uitkomsten en hebben de onjuistheden daarvan ook niet kunnen aantonen. De anonimiteit is door de onderzoekers zelf zorgvuldig beschermd. Onder deze condities dient het recht op vrijheid van publikatie gewaarborgd te zijn. Immers, 'als de onderzoekers dit recht niet hebben dan bestaat het risico dat (malafide) bedrijven onderzoeksresultaten die voor hun producten ongunstig zijn, laten verdwijnen.' (De Beaufort, 1985, 67)

A.G. Bus
T.H. Kruijzenga

Literatuur

- Beaufort, I. de, *Ethiek en medische experimenten met mensen*. Assen: Van Gorcum, 1985.
Bus, A.G. & T.H. Kruijzenga, *Leren lezen op een Vrije School*. *Pedagogische Studiën*, 1986, 63.
Stutel, H. & M. Ploeger, *Naar aanleiding van de studie 'Leren lezen op een vrije School'*. *Pedagogische Studiën*, 1985, 63.

Noot

1. Omdat het onderzoek is uitgevoerd toen de nieuwe basisschool nog geen feit was, is bij de aanduiding van leerjaren een inmiddels verouderde terminologie gebezigd. Eigenlijk zouden we hier dus moeten spreken over het vijfde leerjaar.